

LUBOMÍR HAMPL

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

Interpretacja PACTWA w czeskich i polskich związkach frazeologicznych z zakresu tradycji ludowej przepowiadania pogody i pór roku (z wykorzystaniem zwierzęcych//ptasich nazw)

Není přísloví bez pravdy.

František Ladislav Čelakovský, *Mudrosloví
národu slovanského v příslovích*¹

1. Od czasów badań E. Rosch (1975, 1977, 1978), G. Kleibera (1990, 2003) i J.R. Taylora (1995, 2001, 2007) znana jest dobrze konceptualizacja PACTWA. Natomiast poza kręgiem zainteresowań pozostawiono tzw. modele kognitywne zawierające cechy pactwa, do których odwołują się przepowiednie pogody. Do współczesnych związków frazeologicznych zaliczamy zwroty, wyrażenia, idiomy, przysłowia i porzekadła, w których wykorzystywana jest m.in. domena zwierzęcego (ptasiego) nazewnictwa. Wspomniana zwierzęca domena — szczególnie z uwzględnieniem PAKÓW — jest powiązana i dopasowana do kategorii szeroko rozumianej frazeologii, obejmującej tzw. ludową prognostykę, która w języku czeskim (Vašků 1996, 1998, 2002; Mrhačová 1999, 2006; Mrhačová, Ponczová 2003; Munzar 1987, 1989; Čechová 2000; Hampl 2010a; Zákopčaník 1997) figuruje pod nazwą *lidová pranostika*².

¹ Tłumaczenie polskie: Nie ma przysłowia bez prawdy.

² W języku czeskim istnieją następujące główne grupy *ludowej prognostyki* względnie *przysłów kalendarzowych*: *hospodářské* (rolnicke), *meteorologické*, *varovné*, *kalendářní a časoměrné*, *singularitní*, *fenologické* i *pověrečné*, czyli [tłum. pol. — L.H.: gospodarcze (rolnicze), meteorologiczne, ostrzegawcze, kalendarzowe i chronometryczne, jednostkowe i niepowtarzalne (jedyne w swoim rodzaju) oraz fenologiczne i zabo- bonno-przesądne].

1.1. Przepowiednie dotyczące meteorologicznej ludowej³ prognozy pogody są zazwyczaj obrazowe i zleksykalizowane, a zawarty w nich rym dodaje im charakteru ekspresywności, lecz — według Evy Mrhačovej i Renáty Ponczovej (2003) — znajdują się one na peryferyjnym obrzeżu rozumianej ogólnie kategoryzacji **porzekadel**. Odzwierciedlone są w nich czasowo-przestrzenne spostrzeżenia zgromadzone przez naszych przodków, przekazywane z pokolenia na pokolenie, a wynikające z życia w bliskości z naturą. Ogólnie możemy powiedzieć, że mamy do czynienia z ludowym doświadczeniem obserwacji zwierząt i przyrody, z ludzką spostrzegawczością oraz nadchodzącymi zmianami pór roku, które utrwalają w naszej świadomości uproszczony obraz świata. Przedstawione związki frazeologiczne mają charakter naturalny, czerpią podstawę znaczeniową z obserwacji przez człowieka zarówno zwierząt, jak i przyrody. Wszystkie przysłowia kalendarzowe pełnią nie tylko, jak by się mogło na pierwszy rzut oka wydawać — tzw. **funkcję dydaktyczną**, lecz pokazują nam także ważne **profilowanie komponentów językowych**, zawartych w jednostkach frazeologicznych i idiomatycznych.

1.2. Polski badacz historii literatury Julian Krzyżanowski (1969) zalicza prognostykę ludową do tzw. *p r z y s ł ó w k a l e n d a r z o w y c h*, które zazwyczaj mają charakter zapowiadających przebieg zjawisk atmosferycznych, wskazówek praktycznych, szczególnie ważnych dla rolników, hodowców zwierząt, myśliwych i innych grup w społeczeństwie. Stanislava Kovářová (2001) dzieli *lidové pranostiky* na *povětrnostní* (dotyczące warunków atmosferycznych) i *hospodářské* (dotyczące prac gospodarczo-rolnych).

1.2.1. Z wieloma ptakami wędrownymi, takimi jak np. *bocian, jaskółka, skowronek, żuraw* itp. wiąże się ogólnie rozumiana ludowa prognoza pogody połączona z określaniem pory roku. Badając problematykę paremiologii i jej odbicia // (odzwierciedlenia) w języku, zaproponowałem (Hampl 2010a, s. 30), aby powstała nowa kategoria analizy — DOMENA (faseta) CZASU — jako obrazu PORY ROKU, odnotowana przede wszystkim w polskich *przysłowiacz kalendarzowych* oraz czeskich *lidových pranostikách*, w których np. pojawiający się BOCIAN czes. *ČÁP* oznajmia początek wiosny. Jego przyloty i odloty informują nas o naturalnych i kalendarzowych zmianach pór roku, por. używane paremiologiczne i fenologiczne przykłady językowe (Hampl 2010a, b).

1.3. Możemy zaobserwować, że powstawanie prognostyki ludowej wyrosło z ludowej tradycji ustnej, przekazywanej bezpośrednio uczestnikom komunikacji językowej z pokolenia na pokolenie i wynikało z obserwacji otaczającego świata. Podczas porównywania ludowych prognostyk, zwłaszcza związanych z poszczególnymi imionami według obowiązującego dla danego narodu kalendarza (por. aneks), zauważamy, że pojawiają się i występują one w różnych grupach semantycznych

³ W języku angielskim używany jest termin *weatherproverbs* [čes. *příslóví pro předpověď počasí* — pol. przysłowia dla określenia prognozy pogody], a w języku niemieckim istnieje terminologia, oznaczająca albo [čes. *pravidla o počasí* — pol. reguły/przepisy o pogodzie] *Wetterregeln*, albo [čes. *rolnická pravidla* — pol. zasady rolnicze] *Bauernregeln*.

(Pančiková 2003, s. 103; Vašků 1998; Čechová 2000; Krzyżanowski 1969), skupiających się szczególnie wokół następującego bazowego nazewnictwa jak np.:

istot żywych: *čáp* ‘bocian’, *husa* ‘gęś’, *jeřáb* ‘żuraw’, *kachna/kačena* ‘kaczka’, *konipásek* ‘pliszka’, *kukačka* ‘kukułka’, *skřivánek* ‘skowronek’, *slavík* ‘słowik’, *slepice* ‘kura’, *straka* ‘sroka’, *tele* ‘cielę’, *vlaštovka* ‘jaskółka’, *vrána* ‘wrona’, *žába* ‘żaba’;

zjawisk atmosferycznych: *děšť* ‘deszcz’, *bouřka* ‘burza’, *chlad* ‘chłód’, *led* ‘lód’, *kroupy* ‘grad’, *mráz* ‘mróz’, *sněh* ‘śnieg’, *vedro* ‘upał’, *větr* ‘wiatr’, *vlhkost* ‘wilgoć’;

plonów, roślin i drzew: *brambory* ‘ziemniaki’, *hrách* ‘groch’, *houby* ‘grzyby’, *ječmen* ‘jęczmień’, *mouka* ‘mąka’, *obilí* ‘zboże’, *seno* ‘siano’, *sláma* ‘słoma’, *švestky* ‘śliwki’, *zelí* ‘kapusta’, *zelenina* ‘warzywa’, *žito* ‘żyto’;

obiektów gospodarczych: *bouda* ‘buda’, *dvůr* ‘folwark-dwór’, *chatrč* ‘nędzna chałupa’, *chlév//chliv* ‘chlew’, *kůlna* ‘szopa’, *myslivna* ‘leśniczówka’, *pole* ‘pole’, *stodola* ‘stodoła’;

nazw miesięcy: *leden* ‘styczeń’, *únor* ‘luty’, *březen* ‘marzec’, *duben* ‘kwiecień’, *květen* ‘maj’, *červen* ‘czerwiec’, *červenec* ‘lipiec’, *srpen* ‘sierpień’, *září* ‘wrzesień’, *říjen* ‘październik’, *listopad* ‘listopad’, *prosinec* ‘grudzień’;

nazw pór roku: *jaro* ‘wiosna’, *léto* ‘lato’, *podzim* ‘jesień’, *zima* ‘zima’;

przedmiotów i narzędzi: *džbán* ‘dżban’, *hrábě* ‘grabie’, *pluh* ‘plug’, *pytel* ‘worek’, *ryč* ‘sztychówka’, *srp* ‘sierp’, *střecha* ‘dach’, *trakař-kolečko* ‘taczka’, *žebřík* ‘drabina’.

1.4. Obecnie możemy zauważyć, że współczesna, szczególnie najmłodsza, generacja nie zna tytułu ludowych (prognostycznych) porzekadeł — czes. *lidových pranostik* — jak nasi przodkowie. Uwarunkowane to jest silną urbanizacją, a w jej wyniku odejściem człowieka od natury, dlatego warto chociaż parę tych wyjątkowych fraz językowych i niepowtarzalnych frazemów przypomnieć. Przepowiednie ludowe odczuwamy dzisiaj jako utrwaloną mądrość ludową, potwierdzoną obserwacją przyrody. Zaczęły one powstawać w Czechach w drugiej połowie XV w., w Polsce trochę później. Prognozyka jest dziedzictwem naszych przodków i należy do skarbcza każdej kultury narodowej, gdyż w pewnym sensie pielęgnuje tradycję ludową. Ponieważ uważam, że należy o każdą tradycję właściwie dbać, przypominać ją i kultywować, przytoczę różnorodne czeskie i polskie ludowe porzekadła, w których wykorzystane są zwierzęce, a w szczególności ptasie nazwy. Zauważymy, że w niektórych przypadkach wymieniane frazeologizmy są podobne, a niekiedy różnią się od siebie w naszych, tak typologicznie i genetycznie bliskich sobie, językach zachodniosłowiańskich.

2. ZWIASTUNEM wiosny mogą być w czeskim i polskim systemie leksykalnym kohiponimy zwierząt, czyli nazwy różnego rodzaju ptaków takich, jak: **bociany, skowronki, jaskółki, kukułki, żurawie** i inne, które zostały utrwalone w *lidových pranostikách*. Czas powrotu tych ptaków z oddalonych od naszego regionu ciepłych krajów jest dla nas sygnałem zbliżającej się zmiany pór roku.

2.1. Bocian czes. **čáp** (*Ciconia ciconia*) symbolizuje powrót do życia i początek wiosny, ponieważ przylatuje w okresie, kiedy cała natura budzi się do życia. Przyjrzyjmy się, czy ptaki te przylatują o tej samej porze roku i czy w tradycji ludowej utrwalonej w związkach frazeologicznych zostały jednakowo ukazane w języku polskim i czeskim.

Na svatého Řehoře čáp letí od moře (a žába hubu otevře).

Znana jest odwrotna kolejność używanych ekwiwalentów językowych, w której także utrzymywany jest rym, a mianowicie:

Na svatého Řehoře žába hubu otevře, protože čáp letí od moře.

Na svatého Řehoře plove led do moře a čáp letí od moře.

Na svatého Řehoře čáp letí od moře, žába hubu otevře, líný sedlák, který neoře.

Na svatého Řehoře čáp letí přes moře, žába hubu otevře, ledy plují do moře.

Zauważamy, że według Czechów bociany przylatują w dzień imienin św. Grzegorza, to jest 12 marca, natomiast Polacy, zgodnie z ludową tradycją, zapamiętali powrót bocianów z południa do swoich gniazd w dniu św. Józefa⁴, który przypada na 19 marca:

Gdy na Józefa bocian przybędzie, to już śniegu nie będzie.

Jak na świętego Józefa bociany przybędą, to choroby zbożom nic szkodzić nie będą.

Ta niewielka różnica przylotu bocianów w prognostyce ludowej dotyczącej powrotu na okres lata uwarukowana jest — być może — położeniem geograficznym, dlatego do Czech przylatują wcześniej, a do Polski trochę później. Nadejście bocianów zostało wprowadzone do ludowych porzekadeł i przysłów kalendarzowych na podstawie obserwacji ich przylotu, przypadającego także na dzień imienin św. Franciszka, który obchodzony jest 2 kwietnia:

Na świętego Franciszka zielenią się lany i ze swego zimowiska wracają bociany.

Natomiast, żeby nie mieć najmniejszej wątpliwości co do pory przylotu bocianów i ich obecności wśród nas, zauważyć należy, że na święto Izydora, które obchodzone jest 4 kwietnia, powstało ludowe stwierdzenie:

Na świętego Izydora dla bociana jest już pora.

W języku czeskim też istnieje ludowa prognostyka związana z Izydorem, lecz nie znajduje się w niej bocian, ale wyrażenie z kategorii nadrzędnej (czyli tzw. hiperonim — jednostka wyższego rzędu) w postaci ekwiwalentu językowego **ptak**, por.:

⁴ *Na Józefa pięknie, zima prędko pęknie. Na Józefa pogoda, będzie w polu woda.*

Na svatého Izidora oráče, i ptáče si radosti zaskáče (VP 1998, s. 102).

Opisując bociana, warto zwrócić uwagę, że w pewnym stopniu ma on cechy opiekuna domowego, ponieważ w naszym kręgu kulturowym uważa się, że wybudowane gniazdo bocianie na słomianym dachu, drewnianym kole wozu, słupie lub rusztowaniu jest szczęśliwą wróżbą dla domu i całego otaczającego gospodarstwa. Rozpowszechnił się pogląd, że gniazdo bocianie chroni przed negatywnymi warunkami atmosferycznymi takimi, jak piorun, pożar i grad, por.

Gdzie bocian na gnieździe siedzi, tam piorun nie uderzy.

Z bocianem związane jest przekonanie, że przyczynia się on do osiągnięcia szczęścia, por.

Kde má čáp hnízdo, tam je klid a pokoj

oraz zysku w gospodarstwie.

Zgodnie z czeskim kalendarzem, kiedy rozpoczyna się okres wiosenny, w dzień obchodzenia imienin św. Grzegorza, przyjęła się jeszcze jedna ludowa prognostyka, przypominająca rolnikom o obowiązkowym sianiu w polu:

Na svatého Řehoře, šelma sedlák, který neoře.

por. *V březnu sýkora volá: rozsívej! Rozsívej!* [dosł.: w marcu sikora woła rozsiewaj!].

2.1.1. Natomiast św. Grzegorz w polskim kalendarzu ludowym kojarzony jest z **kawką** czes. *kavkou* (*Corvus monedula*) oraz **żabą** czes. *žábou* (*Rana arvalis*):

Na świętego Grzegorza szuka kawka loża.

Jak žaby wyjdą przed Grzegorzem, to znowu zamarzną po Grzegorzu;

por. z przysłowiem dotyczącym ptaków:

Kiedy ptaki w zimie śpiewają, to w maju im dzioby pozamarzają.

Życie żab także powiązane jest na podstawie obserwacji z dniem św. Marka, obchodzonym 25 kwietnia.

Jak długo žaby před Markiem skrzeczą, tak też długo milčeć muszą,

żeby bocian ich nie usłyszał i nie miał ulubionego pożywienia w swoim jądłospisie, por. *mnoho čápů, málo žab*.

Z odlotem bocianów w czeskim obszarze kulturowym został utrwalony dzień św. Jana Chrzyciela, który jest obchodzony 29 sierpnia (por. też przykłady z jaskółką):

Na svatého Jana stětí — čápi do Teplíc letí.

Na svatého Jana stětí čápi do tepla letí.

Bocian kojarzy się czasami z nadchodzącą deszczową pogodą:

Gdy bocian rad po wodzie chodzi, rychło deszcz nadchodzi.

*Widzisz bociana w wodzie, nie myśl o pogodzie.
Přikrývají-li čápi neboli bohдали na hnízdech svoje mladé, dešť je na spadnutí.*

2.2. Prognostryki ludowe odwołują się do określonych pór roku i zawierają charakterystykę pogody konkretnych miesięcy czy okresów związanych z wykonywaniem prac w polu. Fakt, że od świąt Bożego Narodzenia dzień stopniowo się wydłuża, został w języku czeskim utrwalony w ciągu przysłów, w których wykorzystane są trzy desygnaty zwierząt: **pchły** czes. **blecha** (*Aphaniptera*), **kury** czes. **slepice** (*Gallus gallus domesticus*) i **jeleń** czes. **jelen** (*Cervus*) wraz z ich charakterystycznym zachowaniem (przewracanie się, sposób poruszania się) na podstawie metaforyczno-metonimicznego podobieństwa, w których ważną rolę odgrywa regularnie powtarzający się rym:

*Na Boží Narození o bleši převalení,
na Nový Rok o slepičí krok,
na Tři krále, o jelení skok dále,
na Hromnice o hodinu více.*

W języku polskim mamy tylko skróconą informację, która przekazuje nam wiadomość, że dzień, począwszy od 1 stycznia, staje się coraz dłuższy, co zostało utrwalone w ludowej przepowiedni pogody przy użyciu zwierzęcego leksemu **barana**, por.

Na Nowy Rok przybywa dnia na barani skok.

2.3. Skowronek czes. **skřivánek** (*Alauda arvensis*) w czeskim obszarze kulturowym już jest „ponoc” postrzegany i zauważany w lutym⁵. Według czeskich ludowych wierzeń **skowronek** w tym miesiącu musi się koniecznie odezwać, nawet jeśli miał zamarznąć, czego dowodem są takie rymowane powiedzenia:

Na Hromnice musí skřivánek vrznout, i kdyby měl zmrznout.

Znana jest też kontynuacja tej czeskiej ludowej prognostryki, w której mówiło się o wygodnym, często pazernym na pieniądze muzykancie, który bez gratyfikacji finansowej nie zagra, por. (Bittnerová, Schindler 2003, s. 39):

*Skřivánek na Hromnice musí vrznout kdyby měl zmrznout,
ale muzikant rači by zmrzl, nežby zadarmo vrzl.*

O tym, że skowronek jest już w lutym obecny w Czechach i słyszany jest jego śpiew, świadczą następujące przysłowia:

*Když skřivánek v únoru zpívá, brzy se pod nose m slívá.
Když skřivánek v únoru zpívá, velká zima potom bývá.*

⁵ *V únoru sníh a led — v létě nanesou včely med. Když je v úlech mnoho medu, bude v zimě mnoho ledu.*

Z okresem pierwszych wiosennych roztopów związane jest przysłowie odwołujące się do dnia św. Macieja, obchodzonego 24 lutego:

Na svatého Matěje pije skřivan z koleje.

Na svatého Matěje slunce pozře závěje a skřivan si vesele zapěje.

Istnieje również w języku czeskim *lidová pranostika*, łącząca pojawienie się skowronka z imieninami Błażeja, które są obchodzone 3 lutego, por.

Na svatého Blažeje pije skřivan z koleje (za: <http://www.pranostik.cz/vyhledavani>).

W polskiej tradycji ludowej dotyczącej prognostyki analizowany **skowronek** pojawia się w znanych przysłowiach odwołujących się do nazw trzech miesięcy: stycznia — dzień imienin Agnieszki⁶ (21 stycznia), lutego — dzień imienin Doro-ty (6 lutego) oraz marca — dzień imienin Kazimierza⁷, obchodzony 4 marca:

Święta Agnieszka wypuszcza skowronka z mieszka.

Agnieszka łaskawa puszcza skowronka z rękawa.

Święta Dorota wypuszcza skowronka za wrota.

Na świętego Kazimierza wylezie skowronek spod pierza.

Na wiosnę cały otaczający nas świat — łącznie ze zwierzętami — budzi się z zimy do życia, o czym świadczą wymienione przykłady:

Na świętego Kazimierza pełno już młodego zwierza.

W tym okresie zabronione jest polowanie na zwierzęta, o którym mówi następny przykład:

Na świętego Kazimierza pokój dla łowcy i zwierza.

Skowronek jest zwiastunem zbliżającej się wiosny, co potwierdza właśnie jego śpiewanie:

Skowronka pieśń to o wiosnie wieść.

Symbolizuje on także niebo, złączenie nieba i ziemi, medytację, nadzieję i miłość:

⁶ Przykład ten, dotyczący pojawienia się skowronków w styczniu (por. Masłowska, Masłowski 2003, s. 507) jest raczej niemożliwy, ponieważ skowronków o tej porze według badań ornitologicznych jeszcze nie ma, gdyż są ptakami wędrownymi. Ptaki te, szczególnie ich śpiew, często mylono z dzierlatką czes. *chocholouš obecný* (łac. *Galeria cristata*), która jest ptakiem osiadłym, chronionym i przypomina pod względem wielkości i wyglądu właśnie skowronka. Bardziej wiarygodnym przysłowiem odnoszącym się do pojawienia się skowronka wydaje się porzekadło (por. Kłosińska, Sobol, Stankiewicz 2005, s. 480) *Święta Agnieszka wypuszcza skowronka z mieszka*. Dzień św. Agnieszki, zwiastujący wiosnę, przypada na 20 kwietnia.

⁷ *Dzień świętego Kazimierza resztki zimy uśmierza. Jak w Kazimierza pochmurno, o jarzynę nietrudno. Na świętego Kazimierza pogoda, będzie w polu uroda. Jak na świętego Kazimierza jasno, to ziemiakom w rządach ciasno.*

Skřivánek nízko žije, ale vysoko Boha chválí.

Na podstawie jego zachowania przenośnie określamy skowronka symbolicznym ‘zegarem rolników’ oraz ptakiem o miłym i dźwięcznym głosie, towarzyszącym rolnikowi w czasie orki:

*Kto ze skowronkami wstaje, może z kurami iść spać;
Wstawać ze skowronkiem//kurami;
Żeńcy wstają ze skowronkiem i ze skowronkiem kładą się spać;
I mały skřivánek, když zpívá, pracuje a zpěvem svým sedláka oblažuje.*

2.4. Z bazowym słowem **kukułka** czes. **kukačka** (*Cuculus canorus*) istnieje fenologiczna prognostyka ludowa przeważnie związana z miesiącem kwietniem, która zawiera informacje o regularnych zjawiskach i periodycznie powtarzalnych cechach roślin i zwierząt, por.

*Na Tiburcia a Valeriana musí kukačka kuknout, i kdyby měla puknout.
Když zakuká kukačka, mohou se zahodit boty.
Dobry znak, kiedy kukułka zakuka, a chlop w stodole puka.
Gdy kukułka zakuka na goły las, to będzie głodny czas,
a gdy w zielonym gaju, spodziewaj się urodzaju.*

Ze wspomnianą kukułką spotykamy się jeszcze w czterech czeskich ludowych prognostykach:

*Po Panně Marie zvěstování — prvních kukaček přivítání.
Na Marie nanebevzetí — kukačky za moře letí.
Kukačka si na Petrův den ucpe zobák koláčem.
Kukačka dříve nezakuká, dokud se nenažere zeleného ovsa.*

W czeskich przysłowiaich kalendarzowych *kukułka*, a także przestarzała forma *žežulka* ‘zastarale kukučka’ (SSČ 2005, s. 588) są blisko powiązane ze św. Janem, którego święto obchodzone jest 24 czerwca, por.

*Nekuká-li kukačka před svatým Janem, bude neúrodný rok.
O Janu-li kukačka kuká, pěkný čas sobě vykuká.
Po svatém Janu kukačka věští, málo že můžeme čekati štěstí.
Kukačka-li se před svatým Janem ozývá, bude drahota.
Kuká-li žežulka o svatém Janě, bude drahota.
Kukačka po svatém Janu za kolik dní kuká, za tolik grošů žito bude.
Po svatém Janu Křtiteli žežulka kuká, za tolik zlatých bude korec žita.
Čím déle žežulka po Janu zpívá, tím dražší žito na trhu bývá.*

Paremiologiczne przysłowie z wyeksponowanym „kukułczym” bazowym ekwiwalentem językowym, wywodzącym się z ludowej tradycji, przeznaczone jest szczególnie dla pasterzy bydła i owiec. Oznacza, że ‘nie powinniśmy odkła-

dać różnorodnych spraw na ostatnią chwilę’, ale ‘wypadałoby poszukać pasterzy z odpowiednim czasowym wyprzedzeniem’, por.

Nie w ten czas się pastucha szuka, kiedy kukulka zakuka.

2.5. Kwiecień był taką porą roku, w której rolnicy przystępowali do ważnej czynności, a konkretnie do oceniania stanu zboża i oziminy po przezimowaniu, w czym pomagała im **wrona** czes. **vrána** (*Corvus corone*), por.

Když se záhy v žitě skryje vrána, úroda obilí se očekává.

Schová-li se na svatého Jiří vrána do žita, dobrá úroda k nám zavítá.

Kiedy Jerzy skryje wronę w życie, będzie zboża obficie.

Jeśli wrony z krzykiem lecą w las na noc, będzie koniec słoty.

2.6. Jaskółka czes. **vlaštovka** (*Hirundo rustica*) jest nie tylko zwiastunem nadejścia wiosny, lecz także jakiegoś dobrego zjawiska lub informacji, por.

první vlaštovka — pierwsza jaskółka, por.

sněženky jsou první vlaštovkou jara — [dosł.: *przebiśniegi są pierwszą jaskółką wiosny*].

Jaskółka uważana jest za ptaka, dzięki któremu ludzie są zdolni prawidłowo przewidzieć pogodę, czego dowodem jest występujące w ludowej prognostyce porzekadło:

czes. *létají-li vlaštovky nízko, bude pršet,*

pol. *kiedy się jaskółka zniża, deszcz się do nas zbliża.*

Odnotowane przysłowie, mające identyczne znaczenie semantyczne w obu porównywanych językach — czeskim i polskim (także w innych językach⁸):

jedna vlaštovka jaro nedělá — jedna jaskółka nie czyni wiosny,

wywodzi się z bajki Ezopa. Przysłowie to interpretujemy w ten sposób, że na podstawie jednego przypadku nie można pochopnie wyciągać ogólnych wniosków, tak jak to uczynił bohater bajki, który roztrwonił cały swój majątek, pozostał mu jedynie płaszcz, a kiedy zobaczył jaskółkę — zwiastuna wiosny, pomyślał, że wiosenne słońce go ogrzeje, więc sprzedał także swój płaszcz. Ponieważ pogoda lubi płatać figle, wróciły więc chłody, jaskółka zginęła, a marnotrawca ją przeklął,

⁸ ang. *One swallow does not make a summer*; fran. *Une hirondelle ne fait pas le printemps*; niem. *Eine Schwalbe bringt keinen Frühling. Eine Schwalbe macht keinen Sommer*; hiszp. *Una golondrina no hace verano*; włos. *Una rondine non fa primavera*; ros. *Одна ласточка весны не делает*; bułg. *Една лястовица пролет не прави. Една кукувица не докарва лято*; łac. *Una hirundo non efficit (facit) ver*.

W wymienionych frazeologizmach odnotowujemy dwa wyprofilowane kluczowe słowa [zob. wytluszczona czcionka, przykłady — L.H.]: JASKÓŁKĘ i WIOSNĘ (czasami jest używany ekwiwalent LATO), należące do frazeologii zarówno zwierzęcej (znaczenie przenoszone jest na cechy ludzkie), jak i świata przyrody i pór roku.

bo w jego mniemaniu go oszukała. W języku czeskim istnieje oboczność tego przysłowia w następującej postaci leksykalnej, por. czes.

Bez jedné vlaštovky léto bude (Bachmannová, Suksov 2007, s. 190).

W języku polskim odnotowano również zmodyfikowaną wersję tego międzynarodowego przysłowia, profilując jednocześnie omawianą jaskółkę, por.

pol. *Jedna jaskółka nie czyni lata, nie czyni miasta jedna chata.*

Jaskółka i pszczołka lata, znakiem to wiosny dla świata.

Na Zwiastowanie jaskółki się ukazują, ludziom wiosnę zwiastują.

Wiosną nie tylko ptaki przylatują, lecz ze względu na to, że już jest coraz cieplej, także zwierzęta lądowo-wodne: stawonogi, robaki oraz płazy wychodzą na powierzchnię ziemi w dzień Jerzego (23 kwietnia), żeby ogrzać się promieniami słonecznymi:

Na svatého Jiří vylézají z děr hadi a štíři.

Regularne odloty jaskółek w czeskich fenologicznych przysłowiaach kalendarzowych zostały utrwalone ze świętem Wniebowstąpienia Najświętszej Panny Marii obchodzonym 15 sierpnia oraz z męczeńską śmiercią św. Jana Chrzciciela, która przypada na dzień 29 sierpnia, por.

Panna Marie vlaštovky svolává.

Na Panny Marie nanebevstoupení, prvních vlaštovek rozloučení.

Na svatého Jana stětí, vlaštovička od nás letí.

2.7. Oprócz jaskółek w ludowej tradycji i przysłowiaach kalendarzowych są reprezentowani oczywiście i inni ptasi przedstawiciele przepowiadania pogody i pór roku — jako ogólnie rozumiani „posłowie wiosny”, a konkretnie dotyczy to np. **szpaka** czes. **špaček** (*Sturnus vulgaris*):

Špačci přinášejí zprávu o jaru, vlaštovky jaro a teplé dny.

2.8. Przyloty dzikich **gęsi**⁹ czes. *hus* (*Anser anser*), **kaczek** czes. *kachen// kačen* (*anatida*) i **żurawi** czes. *jeřábů* (*Grus grus*) pojmowane są jako symbol rozpoczynającej się wiosny:

Gdy dzika gęś w marcu przybywa, ciepła wiosna bywa.

Žezule, které v březnu velmi křičí, čáp, který mnoho hřeská, divoké husy, které se ukazují, oznamují teplé jaro.

Wczesne kaczki z żurawiami znakiem wiosny i z ciepłami.

Kukačka, která v březnu kuká, čáp, který tluká, a divoké kachny na přiletu oznamují teplé jaro.

⁹ Według obserwacji nierówno utworzonego klucza przelatujących **dzikich gęsi** w języku czeskim istnieje prognostyka ludowa, która oznajmia, że niedługo będzie padać, por. *Létají-li divoké husy v nepořádku* (= *ne v letových formacích*), *bude zanedlouho pršet*.

Kiedy żurawie wysoko latają, prędzej się wiosny ludzie spodziewają.

Przyłot **żurawi** przypomina rolnikom, że pora siać i bydło wypasać:

Jak przylecą żurawie, groch siać godzi się prawie.

Jak przylecą żurawie, można bydło paść na trawie.

Odłot dzikich **gęsi** symbolizuje koniec lata:

Divoké husy na odletu, konec i babímu létu.

Divoké husy svačínu odnášejí a zimu přinášejí.

Tę ludową prognostykę możemy porównać z przysłowiami, w których występują jaskółki przebywające jeszcze w październiku w naszym kraju z powodu ciepłej i pięknej pogody:

Čím déle u nás vlaštovky v říjnu prodlévají, tím déle pěkné a jasné dny potrvají.

Je-li říjen velmi zelený, bude zato leden hodně studený.

2.8.1. Gęsi kojarzone są ze św. Marcinem (11 listopada) i zwyczajem skubania pierza. W języku czeskim o osobie, której źle się powodzi, mówi się, że:

má se jako husa o Martině.

W tym zdaniu GĘŚ postrzegana jest zgodnie z tradycją chrześcijańską jako ptak ofiarny. Według legendy dotyczącej życia i działalności św. Marcina pewnego razu gęś tak bardzo mu dokuczała, że zmuszony był ją zabić, a później zjadł ją na kolację i następnie od tego umarł. Odtąd gęś jest mu poświęcana, o czym świadczą liczne przysłowia, np.:

Święto Marcina dużo gęsi zabija.

Na Marcina gęś do komina.

Na Marcina najlepsza gęsina.

Zgodnie z obowiązującym i utrzymywanym zwyczajem pieczona gęś była zawsze w tym dniu tradycyjnym daniem. W świadomości Czechów istnieje jeszcze jedno utrwalone i dosyć często powtarzane powiedzenie: *husa v troubě — host za dveřmi* [dosł. gęś w piekarniku — gość za drzwiami]. Zdanie to porównać można z polskim, trochę przestarzałym, lecz jeszcze szczególnie na wsi używanym przysłowiem: *nie masz lepszej zwierzyny jako nasza gąska: dobre piórko, dobry mech, nie gań mi i mięska* (za: Kopalński 1988, s. 317).

Gęsi w ludowej prognostyce łączone są z dniem św. Katarzyny (25 listopada) w zwrocie:

*Gdy na Katarzynę gęś chodzi po wodzie, to na Boże Narodzenie po lodzie.
por. Jeśli gęsi na jednej nodze stoją (zimą), będzie mróz.*

Natomiast jeżeli gęsi domowe w lutym wybiegają z zagrody gospodarza na pole, to według ludowej tradycji i wierzeń naszych przodków będzie dobry urodzaj zboża, o czym świadczy czeskie przysłowie kalendarzowe, por.

Usadí-li se bílá husa v únoru na poli, bude hodně obilí.

2.9. Ze św. Marcinem w ludowej prognostyce wiąże się zwrot, w którym wykorzystany został zwierzęcy leksem **koň** czes. **kůň** (*Equus caballus*):

Svatý Martin přijel na bílém koni.

Święty Marcin na białym koniu jedzie.

Święty Marcin, mknąc na koniu, lubi śniegiem siać po błoni.

2.10. W okresie jesiennym, a konkretnie od imienin Bartka, rozpoczyna się sezon na polowania. Jako symbol łowów i polowań został przedstawiony w utrwalonej ludowej prognostyce **zajác** czes. **zajíc** (*Lepus*).

Od świętego Bartka, boi się zajác chartka.

2.10.1. Dzień św. Bartłomieja (24 sierpnia) zwiastuje koniec lata i nadchodzącą jesień:

Święty Bartłomiej zwiastuje, jaka jesień następuje.

Na Bartłomieja apostoła stary bocian w drogę woła.

2.10.2. Zgodnie z czeskim kalendarzem na jesień w dzień święta Matki Boskiej (12 września) ludowe porzekadło mówi, że już w tym dniu jaskółek nie ma, ponieważ odleciały do ciepłych krajów:

O Marie narození, vlaštovek tu více není.

O Marie narození vlaštovek již tu není.

Odlot ptaków został potwierdzony w polskojęzycznym powiedzeniu:

Gdy ptactwo wcześniej odchodzi, wnet ostra zima nadchodzi.

2.11. Łatwe polowanie na ptactwo, a szczególnie na **kuropatwy** w okresie zimowym, odnajdujemy w rymowanym porzekadle:

W styczniu łów łatwy na kuropatwy.

Ze św. Dominikiem (4 sierpnia) kojarzony jest czas, kiedy **ptactwo** przygotowuje się do odlotu, więc musimy się przyzwyczaić do tego, że powoli nie będziemy słyszeli śpiewu ptaków oraz że nadchodzi jesienna pora, która szybko może przeobrazić się w zimę:

Na świętego Dominika śpiew ptactwa zanika.

W jesieni gdy tłuste ptaki, mróz w zimie nie lada jaki.

2.12. O **srokach** czes. **strakách** (*Pica pica*) wiemy i możemy powiedzieć, że potrafią zagłuszyć piękny śpiew **słowików** czes. **slavíků** (*Luscinia megarhynchos*), natomiast utrwaliły się przysłowia, przekazujące nam wiadomość, że

Kiedy słowik nuci, czyżyk z zazdrości się smuci.

Slavík začíná zpívat, až když se může napít rosy z březového listu.

Slavíka a kukačku je možno slyšet pouze do petrova dne.

Slavík zpívá v háji, až za tepla v máji (por. Až přijde máj, vyženeme kozy v háj).

Istnieje zupełnie odwrotne skojarzenie, dotyczące przepięknie brzmiącego głosu nie tylko *słowika*, lecz także *skowronka*:

V únoru-li slavík zpívá, v dubnu zavřená ústa mívá.

Skřivánek-li v únoru zpívá počne, v dubnu jistě umlkne.

Na podstawie obserwacji sroki możemy stwierdzić, że nie jest ptakiem wędrownym, lecz osiadłym, dlatego odnośnie do zimowej pory roku powstało polskie rymowane przysłowie:

Kiedy sroka w styczniu gubi pióra, spadnie jeszcze śniegu fura.

W czeskiej kulturze, jeżeli *sroka* na jesień przyleci do wsi i będzie przebywała w pobliżu domostw, to utrwaliło się przekonanie, że będzie padał śnieg, por.

Přiletí-li straka brzo na podzim ke vsi, bude záhy sněžit.

2.13. Jako przykład lipcowych rolniczych przysłów kalendarzowych przytoczę dwa czeskie przykłady, w których jest wyprofilowana **przepiórka** czes. **křepkla** (*Coturnix coturnix*), nawołująca rolników do rozpoczęcia żniw, por.

V červenci volá na poli křepelka žence: pojd'te žít, pojd'te žít!

Křepalka volá na sedláka: už je čas, už je čas na ten klas!

2.14. Z dniem św. Agnieszki (21 stycznia) w ludowej prognostyce opisana została **pliszka** czes. **konipásek** (*Motacilla flava//alba//cinerea*), szczególnie z tego względu, że nieustannie macha swoim długim ogonem, gdy znajduje się na ziemi:

Gdy przyjdzie święta Agnieszka, przebija lód ogonem pliszka.

Jej charakterystyczny, wysoki i cienki głos został utrwalony w czeskim powiedzeniu:

Mít hlásek jako konipásek.

3. Z wymienionych przykładów, pokazujących nam językowy obraz świata czeskiego i polskiego obszaru kulturowego dotyczący obserwacji **zwierząt**, a szczególnie **ptaków**, mogliśmy się przekonać, że paremiologia, jako nauka o przysłowiach, pokazuje nam, że przysłowia są gotowymi jednostkami tekstu i skończonymi zdaniami, przeważnie złożonymi, dwuelementowymi. Zdarzają się rzadko przysłowia zbudowane z kilku zdań składowych, por. np. *a gdy w drzewach marzną sroki, zmarzną rzeki i potoki, słonko z naszych ocz odchodzi, potem się Nowy Rok rodzi* (za: Misiólek-Kłosińska 2003, s. 23). Przytoczone **frazeologizmy**, podzielone na **przysłowia**, **porzekadła** i **prognostyki** (czes. **lidové pranostiky**)

pokazują ponadjednostkowy zakres obowiązywania oraz wykorzystują ludowość obrazowania i tradycyjność, zgodną ze spostrzegawczością utrwaloną w języku przez naszych przodków. Że przysłowia są mądrością narodu, wie każdy. Natomiast że przysłowie może być dobre na wszystko i przydać się w opisie np. dotyczącym sytuacji życiowej człowieka i jego sposobów reagowania na wydarzenia i zjawiska przyrody, łącznie z przepowiadaniem pogody i pór roku na podstawie obserwacji zwierząt/ptaków, to już o tym trzeba sobie przypominać. Takie przypominanie jest sposobem utrzymywania ludowej tradycji wywodzącej się z przekonań naszych przodków, które po raz pierwszy w kręgu narodów słowiańskich utrwalił czeski poeta odrodzenia narodowego, tłumacz i folklorysta František Ladislav Čelakovský w pracy *Mudroslovi národu slovanského ve příslovích* z 1827 roku.

3.1. W niniejszym artykule chciałem pokazać, jak zostały utrwalone ludowe porzekadła i prognozyki należące do polskich i czeskich związków frazeologicznych, a więc w językach słowiańskich blisko z sobą spokrewnionych, oraz że przysłowia mogą opierać się na pewnej legendzie lub obserwacji życia zwierząt/ptaków bądź też na przesądach. Ludowe porzekadła niestety wychodzą z codziennego użycia w komunikacji językowej, zarówno w potocznym języku czeskim, jak i polskim.

Przysłowia ukazują pewien sposób postrzegania świata oparty na ludzkim doświadczeniu, zwyczajach, obserwacji zwierząt. Wszystko to służyło naszym przodkom do obrazowego prognozowania pogody, opisu pór roku czy oceniania stanu przyrody.

Aneks— Kalendarium, w którym występują nazwy zwierząt łącznie z nazwami ptaków

Agnieszka/ <i>Anežka</i>	pol. 21 I, 20 IV/czes. 21 I, 2 III	skowronek; pliszka
Bartłomiej/ <i>Bartoloměj</i>	24 VIII	bocian; zajac, chart
Błażej/ <i>Blažej</i>	3 II	<i>skřivan</i>
Boże Narodzenie/ <i>Boží hod vánoční</i>	25 XII	<i>blecha</i>
Dominik/ <i>Dominik</i>	4 VIII	ptactwo
Dorota/ <i>Dorota</i>	pol. 6 II/czes. 6 II, 26 II	skowronek
Franciszek/ <i>František</i>	2 IV i 4 X	bocian
Gromnice/ <i>Hromnice</i>	2 II	<i>skřivánek</i>
Grzegorz/ <i>Řehoř</i>	12 III	<i>čáp; žába; žaba; kawka</i>
Izydor/ <i>Isidor</i>	4 IV	bocian
Jan/ <i>Jan</i>	24 VI	<i>kukačka, žežule</i>
Jan (Chrzciciel)/ <i>Jan (Křtitel)</i>	29 VIII	<i>čáp, vlaštovička</i>
Jerzy/ <i>Jiří</i>	pol. 23 IV/czes. 24 IV	<i>hadi a štíři; wrona</i>
Józef/ <i>Josef</i>	19 III	bocian
Katarzyna/ <i>Kateřina</i>	25 XI	gęś
Kazimierz/ <i>Kazimír</i>	pol. 4 III/cz. 5 III, 22 III	skowronek

Maciej/ <i>Matěj</i>	24 II	<i>skřivan</i>
Marcin/ <i>Martin</i>	11 XI	<i>husa; gęś; kůň; koň</i>
Marek/ <i>Marek</i>	pol. 25 IV	<i>žaba</i>
Maria/ <i>Marie</i>	pol. 2 II/czes. 12 IX	<i>vlaštovka; skřivánek</i>
Nowy Rok/ <i>Nový Rok</i>	1 I	<i>slepice; baran</i>
<i>Panna Marie kořenná</i> (<i>nanebevstoupení</i>)	15 VIII	<i>vlaštovka, kukačka</i>
<i>Panna Marie</i> (<i>zvěstování</i>)	25 III	<i>kukačka, vlaštovka</i>
Piotr/ <i>Petr</i>	1 VIII	<i>kukačka, slavík</i>
Tyburcjusz (Tyburcy)/ <i>Tiburcius</i>	14 IV	<i>kukačka</i>
Trzech Króli Święto/ <i>Tři králové</i> (Kacper, Melchior i Baltazar)	6 I	<i>jelen</i>
Walerian/ <i>Valerián</i>	14 IV	<i>kukačka</i>

Zastosowane skróty

SSČ — *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, (2005), red. J. Filipec, F. Daneš, V. Mejstřík, Praha.

VP — Vašků Z. (1998), *Velký pranostikon*, Praha.

Bibliografia

- Adalberg S. (1994), *Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich*, Warszawa 1889–1894, przedruk fotooffsetowy Kraków.
- Bachmannová J., Suksov V. (2007), *Jak se to řekne jinde. Česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky*, Praha.
- Bittnerová D., Schindler F. (2003), *Česká přísloví. Soudobý stav konce 20. století*, Praha.
- Čechová M. (2000), *Pranostiky jako druh frazémů*, [w:] *Studia z frazeologiei słowiańskiej*, red. H. Wróbel, Kraków, s. 85–88.
- Čelakovský F.L. (1999), *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*, Praha.
- Filipec J., Daneš F., Mejstřík V. (2005), *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, Praha.
- Hampl L. (2010a), *Předpověď počasí a ročního období podle lidových tradic s využitím domény zvířecích/ptačích lexikálních ekvivalentů používaných v českých a polských frazeologizmech*, „Parémie národů slovanských” V, Ostrava, s. 29–39.
- Hampl L. (2010b), *Rola profilowania w tłumaczeniu jednostek leksykalnych (na przykładach czeskich i polskich frazeologizmów)*, [w:] *Odborová didaktika v príprave a ďalšom vzdelávaní učiteľa materinského jazyka a literatury*, Ružomberok, s. 127–138.
- Kleiber G. (1990), *La sémantique du prototype. Catégories et sens lexical*, Paris.
- Kleiber G. (2003), *Semantyka prototypu, kategorie i znaczenie leksykalne*, tłum. B. Ligara, Kraków.
- Kłosińska A., Sobol E., Stankiewicz A. (2005), *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Warszawa.
- Kopaliński W. (1988), *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa.
- Kopaliński W. (2001), *Słownik symboli*, Warszawa.

- Kovářová S. (2001), *Pranostiky pro každý den*, Olomouc.
- Krzyżanowski J. (red.), (1969–1978), *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*, t. I–IV, Warszawa.
- Masłowska D., Masłowski W. (2003), *Przysłowia polskie i obce*, Warszawa.
- Misiołek-Kłosińska K. (2003), *Innowacje frazeologiczne jako źródło powstawania nowych jednostek leksykalnych*, „Problemy Frazeologii Europejskiej” V, Warszawa, s. 21–34.
- Mrhačová E. (1999), *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*, *Spisy Filozofické fakulty číslo 124, Tematický frazeologický slovník I*, Ostrava.
- Mrhačová E. (2006), *Příroda Země-Vesmír-Život-Smrt-Barvy-Prostor-Čas v české frazeologii a idiomatice*, *Spisy Filozofické fakulty číslo 164, Tematický frazeologický slovník III*, Ostrava.
- Mrhačová E., Ponczová R. (2003), *Zvířata v české i polské frazeologii a idiomatice*, Ostrava.
- Munzar J. (1987), *Rok v pranostikách, Sb. Ze semináře Prognózy počasí a jejich využití v zemědělství*, Břežůvky.
- Munzar J. (1989), *Malý průvodce meteorologií*, Praha.
- Pančíková M. (2003), *Pranostiky v polštině a slovenčine*, „Parémie národů slovanských” I, Ostrava, s. 101–106.
- Rosch E. (1975), *Cognitive representations of semantic categories*, „Journal of Experimental Psychology” 104, General, s. 192–233.
- Rosch E. (1977), *Human categorization*, [w:] *Advances in Cross — Cultural Psychology*, t. I, New York, s. 1–49.
- Rosch E. (1978), *Principles of categorization*, [w:] *Cognition and Categorization*, red. E. Rosch, B.B. Lloyd, Hillsdale, NJ, s. 27–48.
- Taylor J.R. (1995), *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*, Oxford.
- Taylor J.R. (2001), *Kategoryzacja w języku, prototypy w teorii językoznawczej*, tłum. A. Skucińska, Kraków.
- Taylor J.R. (2007), *Gramatyka kognitywna*, tłum. M. Buchta, Ł. Wiraszka, Kraków.
- Vašků Z. (1996), *Pranostiky aneb meteorologický kalendář našich předků*, Kolín.
- Vašků Z. (1998), *Velký pranostikon*, Praha.
- Vašků Z., (2002), *Dějiny meteorologie v českých zemích a na Slovensku*, „Vesmír” roč. 81, č. 5, Praha, s. 285–286.
- Zákopčaník J. (1997), *Pranostiky a počasí*, Pardubice.

Źródła internetowe

<http://www.kalbi.pl/imieniny-franciszek>.

<http://www.pranostik.cz/vyhledavani>.

Streszczenie

W niniejszym artykule pokazałem najważniejsze podobieństwa i różnice w czeskich i polskich *przysłowiaich kalendarzowych*, w których skoncentrowałem się na domenie zwierząt/ptaków — czyli interesowało mnie, jak na podstawie zachowań tych istot żywych została przez naszych przodków określana tradycja przepowiadania pogody i pór roku. W artykule chciałem też zauważyć, jak zostały utrwalone ludowe porzekadła i prognostyki (przysłowia kalendarzowe) należące do związków frazeologicznych w tych blisko spokrewnionych słowiańskich językach oraz wykazać, że przysłowia mogą opierać się na pewnej legendzie lub obserwacji życia zwierząt/ptaków bądź też na przesądach,

z których wyłaniają się różne związki paremiologiczne, które niestety wychodzą z codziennego obiegu użytkowników zarówno potocznego języka czeskiego, jak i języka polskiego.

Słowa kluczowe: paremiologia i frazeologia (przysłowia, porzekadła i ludowe prognozytyki), przykład jednostek leksykalnych, językowy obraz świata w czeskich i polskich przysłowiach kalendarzowych

The interpretation of FOWL in Czech and Polish set phrases regarding folk tradition of weather forecasting and seasons (using animal//fowl linguistic equivalents)

Summary

In the article I presented the most important similarities and differences in the Czech and Polish *calendar proverbs*, in which I concentrated on the domain of animals//birds — I was interested in how on the basis of the behaviour of live creatures our ancestors defined the tradition of prophesying weather and seasons of the year. In the article I also wanted to pay attention to how popular sayings and calendar proverbs belonging to phraseological relationships in these near related Slavic languages were strengthened as well as to show that proverbs can be based on a certain legend or observation of animals // birds life and also on superstitions from which emerge various paremiological relationships which unfortunately go out of everyday use in both colloquial Czech and Polish languages.

Keywords: paremiology and phraseology (proverbs, sayings and popular weather forecasts), translation of lexical units, linguistic view of the world in the Czech and Polish popular weather forecasts